

Aleksander Gieysztor

Mitologia slavilor

Introducere de Karol Modzelewski

Postfață de Leszek Słupecki

Traducere de Vasile Moga,
după ediția Warszawa, 2018,
a Editurii Universității din Varșovia

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

Coperta: Dan Mărgărit

Statueta de bronz din Świecie (Schwedt), pe Oder.

Redactor: Mirela Ivan Nobel

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GIEYSZTOR, ALEKSANDER

Mitologia slavilor / Aleksander Gieysztor ; introd. de Karol Modzelewski ; postf. de Leszek Ślupecki ; trad. de Vasile Moga, după ed. Warszawa, 2018, a Editurii Universității din Varșovia. - Târgoviște : Cetatea de scaun, 2026

Conține bibliografie

ISBN 978-606-537-813-1

I. Modzelewski, Karol (pref.)

II. Ślupecki, Leszek (postf.)

III. Moga, Vasile (trad.)

39

94

© Copyright by Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006

© Copyright by Editura Cetatea de Scaun, 2026

Published by arrangement with the University of Warsaw Press.

Toate drepturile de reproducere, integral sau parțial, prin orice mijloace, inclusiv stocarea neautorizată în sisteme de căutare sunt rezervate. Reproducerea se poate face doar cu acordul scris al editurii, cu excepția unor scurte pasaje care pot constitui obiectul recenziilor și prezentărilor.

ISBN 978-606-537-813-1

©Editura Cetatea de Scaun®, Târgoviște, 2026

editura@cetateadescaun.ro_www.cetateadescaun.ro

Tipărit de Editura Cetatea de Scaun

Cuprins

Introducere.....	9
Arhiva științifică a profesorului Aleksander Gieysztor	15
Din partea editorului.....	20
MITOLOGIA SLAVILOR.....	23
Capitolul I Observații introductive	24
Capitolul II. Istoricul cercetărilor*	33
1. Cercetările poloneze în domeniul mitologiei slave*.....	37
Capitolul III. Panteonul slav în lumina noii mitologii comparate	45
1. Modelul indo-european de oameni și zei	45
2. Slavismul în noua mitologie comparată.....	64
Capitolul IV Popoarele slave în antichitate.....	70
Capitolul V. Zeități și mituri principale.....	87
1. Perun, zeul cerului și al trăsnetelor	88
2. Perun cel multiform: Svantevit, Ruiewit cu tovarășii săi, Iarowit-larilo.....	118
3. Veles, zeul magiei, al jurămintelor și al lumii de dincolo. Zeități sinonime: Triglav și Troian.....	143
Capitolul VI Mituri despre crearea și păstrarea ordinii în lume	163
Capitolul VII Zeități solare și ale focului: Svarog, Svarojici, Radogost, Dajbog.....	175
Capitolul VIII Zeități minore	188

1. Hors	188
2. Stribog	192
3. Simargl și Pereplut	195
Capitolul IX Comunitatea umană, gospodăria și pământul în mitologie	199
1. Depre Olimpul lui Długosz	200
2. Gemenii și zeitatea feminină	206
3. Mokoș	209
4. Rod și rodienițele. Soarta și ursitoarele	212
Capitolul X. Instituții de cult	216
1. Elementele cultului	216
2. Locuri sacre	223
3. Statui	237
Capitolul XI. Mitul în ritualurile ciclice	249
Capitolul XII. Spirite și demoni	257
1. Spiritele apelor	265
2. Sufletele morților și coșmarele	266
3. Spiritele silvestre și cele zoomorfe	271
4. Spiritele văzduhului	275
5. Spiritele casei, ale gospodăriei și ale ogoarelor	278
Capitolul XIII. Evoluția credințelor slave	286
1. Comunitatea culturii agrare	286
2. Noi concepții privind evoluția religiei slavilor	290
3. Straturile și interacțiunea lor	300
Cercetarea și cunoașterea mitologiei și a credințelor slave	304
Despre mitologia slavă	313

Credințele și ritualurile slavilor	322
Postfață	335
Ilustrații	372
Lista abrevierilor	405
Bibliografie	408

cercetare, dar și ca o inspirație de pionierat în cercetările privind prezența patrimoniului istoric îndepărtat în cultura contemporană.

Patrimoniul trecutului conservat până în prezent poate fi utilizat la reconstruirea culturilor trecute, ca în cazul cercetării folclorului slav din punctul de vedere al religiilor. Dar recunoașterea prezenței vii a patrimoniului istoric este, de asemenea, esențială pentru înțelegerea prezentului. Niciun sociolog și niciun antropolog nu pot face acest lucru fără sprijinul unui istoric, la fel cum un istoric fără un sociolog, și mai ales fără un antropolog, nu va înțelege principiile pe baza cărora vechile modele funcționează în cultura contemporană. Trebuie să ne întâlnim în efortul de cercetare interdisciplinară, servindu-ne reciproc de competențele celorlalți, dincolo de barierele care despart disciplinele implicate. Ultima carte a lui Aleksander Gieysztor deschide calea pentru o astfel de întâlnire.

Karol Modzelewski

Arhiva științifică a profesorului Aleksander Gieysztor

La sfârșitul anului 1999 și începutul lui 2000, datorită eforturilor fiicei lui Aleksander Gieysztor, Ewa Gieysztor, arhiva pe care i-a lăsat-o moștenire profesorul a fost asigurată și catalogată într-o primă variantă. Au fost astfel clasificate materiale arhivistice de o valoare considerabilă, nu numai pentru cercetarea istoriei istoriografiei, ci valoroase și din punctul de vedere al istoricilor care se ocupă de istoria postbelică a Poloniei. Cea mai mare parte din aceste materiale, care cuprinde atât manuscrisele lucrărilor lui Aleksander Gieysztor, cât și materialele legate de activitatea sa didactică, organizatorică și științifică la Universitatea din Varșovia, la institute, societăți științifice, congrese și conferințe și nu mai puțin activitățile sale socio-politice, au fost donate Arhivelor Academiei Poloneze de Științe - PAN (aproximativ 20 de metri liniari de dosare, însumând aproape 1 000 de articole de catalog). Din totalul materialelor au fost separate cele privind activitatea lui Aleksander Gieysztor în cadrul Comitetului Civic pentru Reconstrucția Castelului Regal din Varșovia și cele legate de funcția sa de director al Muzeului Castelului Regal. Acestea se regăsesc în prezent în Arhivele Castelului Regal din Varșovia. La Institutul Militar de Istorie au fost depuse documentele referitoare la activitățile conspirative ale lui Aleksander Gieysztor în anii celui de-al Doilea Război Mondial și în primele luni de după război. Materialele din domeniul paleografiei și cele strânse în cursul activității de elaborare a *Mitologiei slavilor* au constituit de asemenea o categorie care trebuie să fie analizată separat.

Materialele care provin din arhiva științifică a lui Aleksander Gieysztor sunt printre cele mai importante și mai interesante obiecte de patrimoniu moștenite de la savanți și păstrate în Arhivele Academiei Poloneze de Științe - PAN. Din prima perioadă a activității sale științifice, din cursul anilor 1930, s-au păstrat foarte puține materiale.

Ca prin minune, s-au păstrat însă manuscrisele unora dintre lucrările pe care tatăl lui Aleksander Gieysztor le-a ascuns la un loc cu arhiva familiei în pivnița casei sale cu puțin timp înainte de a părăsi Varșovia, după înăbușirea insurecției varșoviene. În schimb, începând din 1945, dispunem de o documentație vastă și variată, care ilustrează activitatea și evoluția carierei științifice, amploarea domeniilor de interes și specificul stilului de lucru ale lui Aleksander Gieysztor. Alături de amintirile studenților și ale colaboratorilor săi, toate acestea constituie o mărturie inestimabilă a vieții și personalității sale.

Printre cele mai vechi se numără documentele referitoare la reconstrucția, în urma distrugerilor războiului, a Facultății și a Institutului de Istorie ale Universității din Varșovia și la organizarea activității didactice în condițiile dificile de după război. Pe lângă proiectele de programe de studiu și documentația elaborată în legătură cu reconstrucția sediului și a fondului de carte al bibliotecii Institutului, printre materialele din anii 1940 există un mare număr de documente din corespondența cu profesorii universitari co-fondatori ai Institutului de Istorie (IH) postbelic. Partea cea mai valoroasă este, fără îndoială, corespondența cu Tadeusz Manteuffel, directorul de atunci al IH. Aceasta dezvăluie, printre altele, procesul de elaborare a unei programe de studii istorice, bazată în parte pe ipotezele metodologice moderne dezvoltate la École des Chartes și la École Pratique des Hautes Études din Paris, unde Aleksander Gieysztor a studiat la sfârșitul anilor 1930; tot în acest fond se pot găsi și proiecte surprinzătoare pentru elaborarea de noi manuale academice. În același timp, aceste materiale sunt o mărturie valoroasă a vieții comunității științifice din Varșovia, care încerca să reconstruiască structurile universitare aproape de la zero într-un oraș distrus și într-un moment în care obținerea sticlei pentru geamurile amfiteatrelor devenea o problemă majoră.

În încercarea de a mobiliza fosta comunitate a cadrelor didactice în jurul IH, Aleksander Gieysztor a depus mari eforturi în 1945 și 1946 pentru a întocmi liste cu profesorii universitari supraviețuitori și pentru a stabili contacte cu colegii răspândiți în toată Polonia. Printre documentele care s-au păstrat și au fost arhivate, există o mulțime de materiale referitoare la asigurarea unor condiții de trai suportabile și de

îngrijiri medicale pentru cercetătorii care se întorceau din lagărele de concentrare și de prizonieri de război. În același timp, corespondența păstrată din această perioadă, în special cu reprezentanții generației mai vechi de istorici, cum ar fi Stanisław Kętrzyński, profesorul și prietenul lui Aleksander Gieysztor, oferă o mărturie valoroasă a dilemelor morale cu care se confruntau cercetătorii din Polonia postbelică. Măsura în care asupra vieții și activității universitare s-a lăsat o perdea groasă de umbră este evidențiată de scrisorile cu cereri de ajutor și de mijlocire din partea prizonierilor înșiși și a familiilor studenților de la universitatea clandestină care fuseseră arestați, a cercetătorilor și a subordonaților lui Aleksander Gieysztor implicați în activitatea organizațiilor care luptau pentru independență după 1945.

În anii 1940 și 1950, Aleksander Gieysztor a acordat o mare atenție creării unei reviste care să poată constitui un forum al schimburilor de idei inclusiv pentru cercetătorii care se opuneau doctrinei metodologice marxiste oficiale. Reactivată în 1946, „Przegląd Historyczny - Revista de Istorie” a devenit în scurt timp ținta presiunilor exercitate de autorități, o interesantă ilustrare a acestora putând fi găsită în corespondența dintre Aleksander Gieysztor și Tadeusz Manteuffel de la sfârșitul anului 1949 și începutul anului 1950, referitoare la conflictul legat de articolul lui Manteuffel pe tema rolului jucat de Ordinul Cistercian în Polonia în secolul al XII-lea, articol care fusese reținut de cenzură. În aceeași perioadă, profesorul Gieysztor a început să se implice cu toată energia în activitatea colectivului care se ocupa de coordonarea organizării interdisciplinare a Cercetărilor Originii Statului Polonez: corespondența sa cu Tadeusz Manteuffel și Stanisław Herbst, printre alții, scoate în evidență discuțiile și îndoielile legate de înființarea acestei instituții, inovatoare prin forma și sarcinile sale, care urma să integreze istorici, arheologi și istorici de artă.

O mare parte din corespondența care s-a păstrat constă în schimburi de scrisori cu cercetători din străinătate, printre care Fernand Braudel, Georges Duby, Jacques Le Goff, Girolamo Arnaldi, Pierre Riché, Raoul Manselli, Cinzio Violant. Acestea reflectă amploarea și intensitatea contactelor științifice ale lui Aleksander Gieysztor, precum și deschiderea sa față de noile curente și direcții de cercetare, dezvoltate în

special în Europa de Vest. De la sfârșitul anilor 1940, de exemplu, provine o colecție interesantă de scrisori care ilustrează interesul lui A. Gieysztor față de metodele inovatoare elaborate de membrii școlii franceze Annales. Propunerile metodologice ale grupului constituit în jurul lui F. Braudel au dat impulsul pentru formularea unor noi teme de cercetare și, în anii următori, au devenit un punct de referință pentru activitatea sa științifică, iar prin intermediul său au influențat semnificativ evoluția științifică a studenților săi. De asemenea, s-au păstrat documente de arhivă referitoare la activitatea lui Aleksander Gieysztor în cadrul unor echipe internaționale de cercetare și al unor comitete de organizare a conferințelor (de exemplu, CISH, Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, Istituto Storico di Storia Economica „Francesco Datini”, Istituto Storico Italiano per il Medio Evo). Alături de corespondența oficială, găsim printre aceste materiale note redactate la cald, reflectând talentul polemic al savantului și indicând cât de important a fost rolul pe care l-a jucat schimbul de idei în activitatea sa științifică. Tezele și schițele consemnate în timpul întâlnirilor au fost dezvoltate ulterior în lucrări publicate. Ceea ce oferă o ocazie rară de a urmări întregul proces de creație la A. Gieysztor.

Datorită schimbului de scrisori și de materiale, care a continuat chiar și în perioada celei mai stricte închideri a frontierelor și a restricționării călătoriilor științifice înainte de 1955, grupul de istorici și studenți din Varșovia n-a pierdut contactul cu știința mondială. Începând cu mijlocul anilor 1950, o mare parte din corespondența lui Aleksander Gieysztor se referea la probleme legate de obținerea de burse în străinătate pentru tinerii cercetători polonezi. De asemenea, cu o tenacitate extraordinară, el a reușit să-și sprijine studenții în situații dificile de viață (este suficient să menționăm arestarea lui Karol Modzelewski sau îndepărtarea lui Bronisław Geremek de la IH PAN⁶). Nu întâmplător, tocmai el a fost cel care a primit scrisori prin care i se solicita protecția studenților și profesorilor implicați în activități politice în anii 1960 sau 1980. Legătura dintre activitatea de cercetare și cea didactică, care reiese din materialele de arhivă, a fost de fapt o trăsătură caracteristică a întregii sale activități.

⁶ IH PAN – Instytut Historyczny Polskiej Akademii Nauk – Institutul de Istorie al Academiei Poloneze de Științe. N. Tr.

Documentele rămase de la el includ numeroase schițe de seminarii și cursuri universitare, extrem de atent pregătite, care oferă o perspectivă asupra metodelor sale de lucru în calitate de pedagog. Pentru studenții săi, inclusiv pentru cei care au devenit deja cercetători de sine stătători, el a rămas invariabil primul recenzent și maestru. Profesorul le-a urmărit cu satisfacție evoluția științifică și le-a colecționat meticolos publicațiile, recenziile și opiniile de-a lungul timpului. Datorită acestui fapt, arhiva lui Aleksander Gieysztor este o adevărată cronică a istoriei mai multor generații de medieviști polonezi.

Aneta Pieniǎdz